

นาฏศิลป์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

เล่ม ๓

ม.๔

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

เล่ม ๓

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

จิรพันธ์ สมประสงค์

ผู้ตรวจ

สุกัญญา ณ ตะกั่วทุ่ง

สุนทรี ดามพวรรณฤทธิ์

ผศ. ดร.ชัยฤทธิ์ ศิลาเดช

บรรณาธิการ

วาริสรา ประภาสพงษ์

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่ม ๓

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
จิรพันธ์ สมประสงค์.

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
เล่ม 3.--กรุงเทพฯ : แม็คเ็ดดูเคชั่น, 2562.

104 หน้า.

1. นาฏศิลป์--การศึกษาและการสอน (มัธยมศึกษา). I. ชื่อเรื่อง.
793.310712
ISBN 978-616-345-118-7

สงวนลิขสิทธิ์ : ตุลาคม ๒๕๖๒

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย ห้ามลอกเลียน ไม่ว่าจะเป็น
ส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะได้รับอนุญาต
เป็นลายลักษณ์อักษร

จัดทำโดย

 MACEDUCATION

ส่งธนาณัติสั่งจ่าย ไปรษณีย์ลาดพร้าว

ในนาม บริษัท แม็คเ็ดดูเคชั่น จำกัด

เลขที่ ๘/๘๘ อาคารแม็ค ซอยลาดพร้าว ๓๘ ถนนลาดพร้าว

แขวงจันทระเกษม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๘๐๐

☎ ๐-๒๕๓๘-๒๐๒๒-๗ โทรสาร ๐-๒๕๓๘-๒๐๒๘

www.MACeducation.com

พิมพ์ที่ : บริษัท พี.เอ็น.เค แอนด์ สกายพริ้นตังส์ จำกัด

คำนำ

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่ม ๓ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็นหนังสือเรียนที่ได้ผ่านการปรับปรุงและพัฒนาด้วยวิสัยทัศน์ของผู้จัดทำ โดยมุ่งให้หนังสือเรียนศิลปะนี้ ทันยุคสมัยและทันเหตุการณ์ในการดำเนินการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ของกระทรวงศึกษาธิการ

ผลจากการปรับหลักสูตรแกนกลางใหม่ให้เป็นมาตรฐานการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ ครั้งนี้ ทางบริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด เข้าใจสถานการณ์ดี จึงได้ให้มีการดำเนินการปรับปรุง หนังสือเรียนของสาระการเรียนรู้ศิลปะใหม่ทั้งหมด ให้ตรงและสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และ สาระการเรียนรู้ที่กำหนดใหม่ได้แก่การทบทวนปรับปรุงหน่วยการเรียนรู้ใหม่ การปรับสาระการเรียนรู้ ประจำหน่วยใหม่ให้ตรงกับสาระการเรียนรู้ช่วงชั้นที่กำหนด การเพิ่มเติมเนื้อหาสาระที่ขาด และ ตรวจสอบเน้นผลให้สะท้อนถึงมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะให้ ตรงประเด็นและให้เห็นถึงความแตกต่างในเนื้อหาสาระระหว่างช่วงชั้นและชั้นปี ไม่ให้มีการเรียน ซ้ำซ้อนกันและดูถึงความง่ายให้เหมาะสมกับวัยและระดับชั้นของผู้เรียน ทั้งนี้โดยยึดถือตาม มาตรฐานที่กำหนดไว้ทุกประการ

จิรพันธ์ สมประสงค์

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่ม ๓ ตรงตามสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ดังนี้

สาระการเรียนรู้	มาตรฐานการเรียนรู้
สาระที่ ๓ นาฏศิลป์	ศ ๓.๑ เข้าใจและแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยคุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่าง อิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
	ศ ๓.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

คำชี้แจง

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่ม ๓ บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด ได้จัดทำและพัฒนาขึ้นใหม่ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยในการจัดทำและพัฒนาหนังสือเรียนแม็คครั้งนี้ นอกจากจัดเนื้อหาให้ตรงกับสาระแกนกลางและตัวชี้วัดช่วงชั้นที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดแล้ว ยังได้นำผลการวิจัยประเมินผล การใช้สื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ซึ่งบริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยมาดำเนินการพัฒนาหนังสือเรียนชุดนี้ ดังนี้

๑. จัดทำสาระการเรียนรู้ให้ตรงตามตัวชี้วัดช่วงชั้นและครอบคลุมมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรทุกมาตรฐานที่หลักสูตรแกนกลางกำหนดให้เรียนในแต่ละปี

๒. จัดให้มีกิจกรรมเพื่อฝึกกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จนบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดช่วงชั้นของหลักสูตร ซึ่งสามารถศึกษารายละเอียดได้จากแผนการจัดการเรียนรู้ที่บริษัทได้จัดทำขึ้นตามแนวทางการวางแผนแบบมองย้อนกลับ (Backward Design) ทั้งนี้ ผู้สอนควรชี้แจงและให้คำแนะนำเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนปฏิบัติได้จริง

๓. เพื่อสนองนโยบายในการพัฒนาประเทศ โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและนโยบายให้มีการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาทุกระดับ ได้มีการเพิ่มเติมเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบภาระงานที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ โดยแทรกไว้ในกิจกรรมฝึกปฏิบัติในบางหน่วยที่มีเนื้อหาสอดคล้อง โดยใช้ตราสัญลักษณ์โครงการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ กำกับไว้ เพื่อเป็นจุดสังเกตสำหรับครูผู้สอนจะได้แนะนำผู้เรียน และครูควรเพิ่มเติมรายละเอียดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ผู้เรียนตามความเหมาะสม

บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความไว้วางใจเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ของบริษัท และขอตั้งปณิธานว่าจะสร้างสรรค์สื่อการเรียนรู้ที่มีคุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อวงการศึกษาลดต่อไป

บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ รอบรู้เรื่องนาฏศิลป์และการแสดง

๒

ตรงตามมาตรฐาน ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๕ และ ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๓

๑.๑ ประวัติความเป็นมาของนาฏศิลป์ โขน ละคร รำ ระบำ และการละเล่นพื้นเมือง	๓
- กำเนิดนาฏศิลป์	๓
- ประวัติความเป็นมาของนาฏศิลป์	๓
- ความเก่าแก่ของตำรานาฏยศาสตร์	๔
- การสร้างโรงละคร	๕
- คำทำนายเกี่ยวกับโรงละคร	๕
- ตำรานาฏศิลป์ไทย	๖
- ประเภทของการแสดงนาฏศิลป์	๖
- โขน	๗
- ละคร	๕
- รำและระบำ	๑๒
- การละเล่นพื้นเมือง	๑๕
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๑๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ นาฏศิลป์สร้างสรรค์

๒๐

ตรงตามมาตรฐาน ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒, ๓, ๕, ๖, ๗, ๘ และ ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๓, ๔

๒.๑ การประดิษฐ์ทำรำประกอบเพลงประเภทต่างๆ	๒๑
- หลักสำคัญในการประดิษฐ์ทำรำประกอบเพลง	๒๑
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๓๑
๒.๒ การรำมาตรฐานชุด “รำแม่บทเล็ก”	๓๒
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๔๕

๒.๓ การจัดการแสดงละคร

๕๐

- การจัดการแสดงละคร ๕๐
- คุณค่าของการแสดงละคร ๕๑
- การจัดกิจกรรมการแสดงละคร ๕๒
- หลักการจัดเวทีแสดงละคร ๕๔
- หลักการแสดงการเคลื่อนไหวบนเวทีการแสดงละคร ๕๕
- การจัดการแสดงนาฏศิลป์บนเวที ๕๖
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ ๖๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ สุนทรียภาพทางนาฏศิลป์

๖๔

ตรงตามมาตรฐาน ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๔, ๕, ๗, ๘ และ ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๒

๓.๑ ชุดการแสดงในวันสำคัญของโรงเรียน

๖๕

- หลักในการเลือกชุดการแสดง ๖๕
- ชุดการแสดงที่นิยมใช้แสดงในวันสำคัญๆ ของโรงเรียน ๖๕
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ ๖๖

๓.๒ บุคคลสำคัญในวงการนาฏศิลป์และการแสดงละครของไทย

๖๗

- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ ๖๕

๓.๓ การประเมินคุณภาพของการแสดง

๗๖

- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ ๗๘

๓.๔ ความสวยงามของนาฏศิลป์ไทย

๗๙

- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ ๘๒

๓.๕ การชมนาฏศิลป์อย่างมีคุณค่า

๘๓

- หลักในการชมนาฏศิลป์อย่างมีคุณค่า ๘๓
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ ๘๖

บรรณานุกรม

๘๗

ภาคผนวก

๘๘

ดัชนี

๙๖

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ นาฏศิลป์

รอบรู้เรื่องนาฏศิลป์ และการแสดง

๑.๑ ประวัติความเป็นมาของนาฏศิลป์ โขน
ละคร รำ ระบำ และการละเล่นพื้นเมือง
(มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๕ และ ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๓)

ตัวชี้วัดช่วงชั้น

๑. มีทักษะในการแสดงหลากหลายรูปแบบ (มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑)
๒. วิเคราะห์แก่นของการแสดงนาฏศิลป์และการละครที่ต้องการสื่อความหมายในการแสดง (มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๕)
๓. บรรยายวิวัฒนาการของนาฏศิลป์และการละครไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (มฐ. ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๓)

๑.๑ ประวัติความเป็นมาของนาฏศิลป์ โขน ละคร รำ ระบำ และการละเล่น พื้นเมือง

นาฏศิลป์และการแสดงของไทยมีความหลากหลายในรูปแบบการแสดง และยังมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ มีวิวัฒนาการที่พัฒนามาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

นาฏศิลป์ คือ ศิลปะแห่งการละครหรือการฟ้อนรำ ซึ่งมนุษย์คิดค้น เลียนแบบ ประดิษฐ์ ตัดแปลงขึ้นจากธรรมชาติด้วยความประณีต ลึกซึ้ง เติมไปด้วยความวิจิตรบรรจงอันละเอียดอ่อน นอกเหนือจากการละคร การฟ้อนรำ ระบำ รำเดินแล้ว ยังหมายถึงศิลปะการร้องและการบรรเลงดนตรีประกอบด้วย

กำเนิดนาฏศิลป์

นาฏศิลป์กำเนิดจาก

๑. การที่มนุษย์ต้องการสื่อความหมาย อารมณ์ ความรู้สึกให้ปรากฏออกมาเป็นท่าทางอย่างงดงาม
๒. การที่มนุษย์ต้องการเอาชนะธรรมชาติด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อบูชาสิ่งที่ตนเคารพตามลัทธิศาสนาของตน
๓. การที่มนุษย์ต้องการพักผ่อน โดยหาเครื่องปรุงแต่งให้ความบันเทิงใจ หลังจากหยุดพักจากภารกิจประจำวันของตนตามฐานะ
๔. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการเล่น ในการเลียนแบบของมนุษย์ ซึ่งเป็นการเรียนรู้หลักของมนุษย์ที่นำไปสู่การสร้างสรรคนาฏศิลป์ในแบบต่างๆ และพัฒนารูปแบบการแสดงให้งดงามยิ่งขึ้น

ประวัติความเป็นมาของนาฏศิลป์

ภาพประติมากรรมนูนสูง รูปพระศิวนาฏราช ที่ถ้ำเอลโลรา
ศิลปะอินเดียสมัยหลังคุปตะ อายุประมาณ ๑,๔๐๐ ปี

เชื่อกันว่าอินเดียเป็นต้นกำเนิดของแหล่งอารยธรรมทางนาฏศิลป์ และมีอิทธิพลต่อนาฏศิลป์ของไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการรำรำ เพราะอินเดียเป็นชนชาติที่นับถือ เชื่อมั่นในพระผู้เป็นเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ศิลปะการรำรำจึงถือกำเนิดมาจากการรำรำอ้อนวอนพระผู้เป็นเจ้า

ชาวอินเดียนับถือพระอิศวรเป็นเทพเจ้าแห่งการร่ายรำ จนปรากฏเป็นรูปเคารพพระศิวนาฏราช (Cosmic Dance) ตามตำนานของอินเดียมีหลักฐานปรากฏว่ามีถึง ๑๐๘ ท่าร่ายของพระศิวะ

ภาพประติมากรรมสัมฤทธิ์รูปพระศิวนาฏราชต้นกำเนิดแห่งการร่ายรำ ศิลปะอินเดียสมัยที่ ๔
แบบศิลปะทมิฬ อายุประมาณ ๑,๐๐๐ ปีมาแล้ว

มีตำนานเก่าแก่ที่เกี่ยวกับนาฏศิลป์ การร่ายรำ และดนตรีของอินเดียชื่อ **นาฏยศาสตร์** แต่งเป็นภาษาสันสกฤตโดยท่านภรตมุนี เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปในกลุ่มนาฏศิลป์ว่า “ภารตนาฏยศาสตร์” มีทั้งหมด ๓๗ บท หรือ ๓๗ อรรถาธิบาย ซึ่งในแต่ละบทจะมีข้อความที่ยาวมาก เมื่อนับรวมกันจะนับได้ถึง ๔ หมื่นกว่าโคลง

ในประเทศไทยได้มีผู้แปลคัมภีร์ดังกล่าวไว้ ๒ ครั้ง คือ

๑. ในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พราหมณ์กุปปัสสวามีอารยะ แปลบางส่วนของบทที่ ๔ ว่าด้วยท่าร่ายต่างๆ เพื่อนำลงในตำราฟ้อนรำของพระองค์เอง

๒. ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิthur เปรียญดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (โบราณคดี) ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ได้แปลคัมภีร์นาฏยศาสตร์ตั้งแต่บทที่ ๑ ถึงบทที่ ๗ ไว้ ยังคงเหลืออีกถึง ๓๐ บท และแม้ท่านจะแปลไว้เพียง ๗ บทก็ตาม แต่ทั้ง ๗ บทนี้มีความสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่วงการนาฏศิลป์ของไทยสืบมา โดยทั้ง ๗ บทมีสาระสำคัญ ดังนี้

- ๑) การกำเนิดของนาฏศิลป์
- ๒) การจัดการแสดง
- ๓) อุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการแสดงละคร
- ๔) รูปแบบของโรงละคร (วิธีสร้าง/วิธีบูชาโรงละคร)
- ๕) ท่าร่ายแม่ท่า (ภรต ๑๐๘ และรศ ๘ ประการของศิลปะ)

ความเก่าแก่ของตำรานาฏยศาสตร์

คัมภีร์นาฏยศาสตร์ถือว่าเป็นคัมภีร์ที่มีอิทธิพลต่อนาฏศิลป์และการละครไทยที่สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

๑. ตำรานาฏยศาสตร์แต่งโดยท่านภรตมุนี เมื่อประมาณ ค.ศ. ๓๐๐